

**ESKO SALMINEN: Aselevosta kaappaus-
hankkeeseen. Sensuuri ja itsesensuuri Suo-
men lehdistössä 1944—1948.** Keuruu 1979.
216 s. ja 2 liitettä.

Salmisen puheena olevasta tutkimuksesta on sanomalehdistössä kirjoitettu niin paljon, että voinen olettaa sen perusideat tunnetuiksi: Salminen on tutkinut suomalaista lehdistökirjoittelua jatkosodan jälkeisinä vuosina erityisesti siitä näkökulmasta, mitä eri lehdet kirjoittivat Neuvostoliitosta sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista. Hänen metodinsa on kvantitatiivisen ja ns. kvalitatiivisen eli verbaalisen sisällön erittelyn yhdistelmä. Salminen tuo esiin aineistoa sananvapauden rajoituksista noina vuosina pohtimatta eksplisiittisesti, miten nämä rajoitukset suhteutuivat siihen journalismin ihanteeseen jota on totuttu kutsumaan esim. sanalla objektiivisuus.

Tämäntyyppisillä tapaustutkimuksilla — jotka ovat historian tutkimusta mutta joilla on myös kiistaton yhteiskuntatieteellinen, tässä tapauksessa tiedotusopillinen relevansinsa — on ilman muuta suurikin merkitys myös yhteiskuntatieteiden puolelta asiaa tarkastellen. Ilman niitä näet yleinen teoria vaikkapa sananvapaudesta jää liian abstraktiksi emmekä koskaan pääse kaikkien sananvapauden vaikuttavien tekijöiden jäljille. Toisaalta taas arvoa tietenkin on vain tieteelliset mitat täyttävillä tapaustutkimuksilla.

Salmisen mukaan »tutkimuksen pohjana voidaan pitää — lähinnä liberaalista lehdistäteoriaa» (s. 11: itse käyttäisin mieluummin nimeä 'liberalistinen' mutta tämä ei ole olennainen kysymys). Kyseistä teoriaa ja yleensä lehdistäteorioita koskevana lähteenä Salminen on käyttänyt Kaarle Nordenstrengin toimittamaa opetusmonistetta *Lehdistäteoriat ja sananvapaus* vuodelta

1977 eikä hän tekstistään eikä kirjallisuusluettelostaan päätellen ole perehtynyt syvällisesti puheena olevaan teoreettiseen ongelma-avyyhteeseen.

Ja mikä ikävä kyllä vielä fataalimpaa, hän ei ole sisäistänyt kovin hyvin mainitun opetusmonisteiden kaikkia tärkeitä tietoja. Niinpä hänen työhönsä ei juuri ole vaikuttanut se Nordenstrengin (sanalla Johdanto otsikoidussa artikkelissa em. opetusmonisteessa) korostama tosiseikka, että totuudellisuuden käsite tai ainakin pyrkimys kohti totuutta on löydettävissä liberalisminkin lehdistönvapauskäsityksestä. Tärkeää ei siis ole vain vapaus valtion (ja syvällisemmin nähtynä muidenkin vallankäyttäjien) vaikutuksesta, vaan myös se mihin ja miten vapautta käytetään.

Minkälaiseksi Salmisen puheena oleva tutkimus sitten on arvioitava? Aloittaakseni sen hyvistä puolista: aivan niin kuin hänen väitöskirjansa *Propaganda rintamajoukoissa 1941—44* vuodelta 1976 myös tämä hänen luomansa kokonaisuus on eheän, elegantin ja viimeistellyn tuntuinen. Tämä ei kuitenkaan voi estää tarkkaavaista lukijaa havaitsemasta niitä heikkouksia ja puutteita, jotka tutkimuksella on nimenomaan sen teoreettisen pohjan hentouden vuoksi ja jotka ikävä kyllä eivät ole pikkuaasioita vaan joista työn arvo olennaisesti riippuu.

Mielestäni Salminen ei ole systematisoinut kysymyksenasettelujaan kyllin pitkälle. Jos hän olisi tehnyt sen, hän minusta (omien tietojeni pohjalta lähtien) todennäköisesti olisi päätenyt seuraaviin ongelmiin:

— paljonko ja missä sävyssä Suomen lehdistö kirjoitti Neuvostoliitosta ja maittemme suhteista 1930-luvulla (sota-ajan jättäisin sen poikkeusluonteen vuoksi tässä yhteydessä ehkä käsittelemättä),
— mitkä kaikki tekijät vaikuttivat tähän kirjoitteluun,

— mikä oli tämän kirjoittelun suhde todellisuuteen?

Salmisen käsittelemistä vuosista 1944—48 voidaan esittää samat kysymykset. Suositelisin siis vertailuasetelmaa, koska se ratkaisevasti selkiinnyttäisi kuvan saamista vuosien 1944—48 kirjoittelusta.

Olellaista ehdottamissani kysymyksenasetteluissa on ensinnäkin se, että siinä val-

tiövallan osuus kirjoitteluun mahdollisesti vaikuttavana tekijänä — asia jonka merkitystä liberalistinen teoria tai ainakin sen eräät vulgaariversiot painottavat suhteettomasti muihin tekijöihin verrattuna — asetuisi omalle paikalleen kokonaisuudessa ja myös muut tekijät tulisivat täydellä painollaan käsitellyiksi. Niin ikään siinä pyritäisiin — niin vaikeaa kuin se onkin — suhteuttamaan kirjoittelu itse todellisuuteen eli tekemään jonkintyyppistä objektiivisuustutkimusta (vrt. Pertti Hemänu ja Ilkka Tervonen: *Objektiivinen joukkotiedotus*, Keuruu 1980).

Nyt Salmisen tutkimuksessa tavallaan perustavimmat kysymykset jäävät avoimiksi. Saamme liitetaulukosta tietää »Neuvostoliittoa koskevan kirjoittelun määrällisen kehityksen Suomen johtavissa lehdissä neljännesvuosittain 1944—1948» mutta emme kirjoittelun sisällön piirteitä, sävyjä jne., mikä tietysti on vakava puute. Saamme tietää valtiövallan — ja myös Neuvostoliiton — pyrkineen vaikuttamaan Neuvostoliittoa koskevaan kirjoitteluun v. 1944—48, mutta emme osaa Salmisen esityksen pohjalta ilman mahdollisia muita tietoja suhteuttaa tätä vaikutusta muiden — kieltämättä usein vaikeasti tutkimuksessa vangittavien — tekijöiden vaikutukseen. Saamme tietoja siitä minkäsisältöisesti Neuvostoliitosta kirjoitettiin v. 1944—48 — joskaan nämäkään ns. kvalitatiiviset tiedot eivät ole kovin järjestelmällisiä — mutta emme saa lainkaan tietää, johtivatko sensuuri ja itse-sensuuri kirjoittelun vääristymiseen vai kenties päinvastoin oikeellistumiseen, ts. jättivätkö johtavat lehtemme kertomatta Neuvostoliittoa koskevia tärkeitä tosiasioita vai kenties sellaisia vääristeltyjä tai harhaanjohtavia tietoja joita eräissä muissa maissa etenkin kylmän sodan alettua lehdistö kertoi.

Salminen myös operoi suhteettoman paljon sitaateilla, mikä antaa työlle epäsystemaattisuuden ilmettä ja lienee ollut helppo ratkaisu.

Lopuksi haluan väärinkäsitysten välttämiseksi korostaa että en vähääkään epäile Salmisen tutkijanmoraalia, vaan olen ainoastaan joutunut toteamaan hänen teoreettisen pohjansa riittämättömyyden puheena olevan tehtävän luonteeseen verrattuna.

Sanomalehtiarvostelijat kuitenkin ovat ottaneet Salmisen työn vastaan kriiikkittömästi. Miksiköhän?

Pertti Hemánus